

ERNST MORITZ ARNDT
UNIVERSITÄT GREIFSWALD

Wissen
lockt.
Seit 1456

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

ST. PETERSBURG
STATE UNIVERSITY
FACULTY OF PHILOLOGY

UNIVERSITAS
PETROPOLITANA
MDCCLXXIV

KATOLÍCKA UNIVERZITA
V RUŽOMBERKU

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Die slawische Phraseologie und die Bibel
Славянская фразеология и Библия
Slovanská frazeológia a Biblia

Redaktion:

Harry Walter (Greifswald), Valerij M. Mokienko (St. Petersburg),
Dana Baláková (Ružomberok)

Greifswald – Sankt Petersburg – Ružomberok 2013

ОТ РЕДАКЦИИ

Вниманию читателей предлагается коллективная монография фразеологов-славистов из европейских стран. Их труды объединены одним названием и одной актуальной славистической проблемой – «Славянская фразеология и Библия». Эта проблема является и темой Международного русско-словацко-немецкого научного проекта «Bible and Christianity in Phraseology», который осуществляется под руководством доц. Даны Балаковой из Философского факультета Католического университета в Ружомберке (Словакия). Благодаря этому проекту на данную тему были проведены и проводятся научные коллоквиумы, конференции, студенческие, аспирантские и докторантские семинары, прочитаны лекции в разных странах. Участники проекта (доц. Д. Балакова, д-р В. Ковачева – Словакия, д-р М. Шинделаржова – Чехия, проф. В.М. Мокленко – Россия и проф. Х. Вальтер – Германия) уже издали несколько словарей библеизмов на славянских и немецком языках и готовят новую монографию, подводящую итог таким исследованиям.

Настоящая монография является одним из этапов нашей работы над Международным проектом. В неё вошли исследования 43 ученых-фразеологов из 8 стран. Сама тематика книги позволила авторам сконцентрировать свое внимание на важнейших проблемах фразеологической библеистики.

Приятно подчеркнуть, что авторы единодушно решили посвятить свою книгу активному члену Фразеологической комиссии при Международном комитете славистов, тонкому знатоку славянской фразеологии и верному адепту библейских традиций профессору Загребского университета Жельке Финк. Желаем ей фразеологического здоровья и патриаршего библейского Долголетия.

Редколлегия монографии считает своим приятным долгом поблагодарить наших коллег доц. Е. К. Николаеву, канд. филол. наук А. В. Савченко и канд. филол. наук И.В. Кузнецову за неоценимую помощь по подготовке этого сборника к печати.

OD REDAKTOROV

Dovoľujeme si uviesť do pozornosti čitateľov kolektívnu monografiu kolegov-frazeológov z krajín Európy. Práce spája názov aj aktuálna slavistická problematika «Slovanská frazeológia a Biblia», ktorá je predmetom medzinárodného rusko-slovensko-nemeckého výskumného projektu «Bible and Christianity in Phraseology» pod vedením doc. Dany Balákovvej z Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku (Slovensko). Vďaka tomuto projektu sa na predmetnú tému konali vedecké kolokviá, konferencie, študentské záverečné, magisterské a doktorandské semináre, ako aj prednášky v rôznych krajinách. Účastníci projektu (doc. D. Baláková, Dr. V. Kováčová – Slovensko, Dr. J. Šindelářová – Česká republika, prof. V. M. Mokienko – Rusko a prof. H. Walter – Nemecko) už publikovali niekoľko slovníkov biblizmov v slovanskom a nemeckom jazyku a pripravujú ďalšiu kolektívnu monografiu, ktorá sumuje výsledky ich vedeckého bádania.

Predkladaná monografia je završením jednej z etáp práce na medzinárodnom projekte a obsahuje vedecké príspevky 43 vedcov-frazeológov z 8 krajín. Vymedzená téma umožnila autorom sústrediť svoju pozornosť na najdôležitejšie problémy frazeologickej bibtistiky.

Rezensenten:

Prof. Dr. zw. habil. Ewa Komorowska
(Universität Szczecin, Polen)

Dr. A. Krzanowska
(Universität Szczecin, Polen)

Doz. Dr. Alexander V. Savčenko
(Staatliche Universität St. Petersburg, Russland)

Doz. Dr. E.K. Nikolaeva
(St. Petersburg, Russland)

Impressum:

Die slawische Phraseologie und die Bibel – Славянская фразеология и Библия – Slovanská frazeológia a Biblia. Kollektivmonographie.

Redaktion: Harry Walter (Greifswald), Valerij M. Mokienko (Sankt Petersburg), Dana Baláková (Ružomberok)

Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2013. – 205 S.

ISBN 978-3-86006-385-9

Коллективная монография по проекту № 443.20102828/4
Bible and Christianity in Phraseology

“SLATKI ŽIVOT” FRAZELOGIJE

„Сладкая жизнь“ фразеологии. В статье анализируются хорватские и русские фразеологизмы со сладостями как компонентом. Большинство анализируемых фразеологизмов создано на отождествлении сладкого с тем, что человеку чрезвычайно приятно, так что сладости как компонент дают фразеологическому значению положительную коннотацию. Однако из-за аскетических элементов христианской морали некоторые из анализируемых фразеологизмов можно употреблять в определенных контекстах с ироническими и пренебрежительными оттенками.

Simbolički, metaforički i konotativni potencijal hrane kao frazeološke komponente značajan je u nizu jezika, pa tako i u hrvatskom i ruskom, dvama srodnim slavenskim jezicima koji pokazuju u tom dijelu frazeoloških fondova mnogo sličnosti. Ipak, ne treba zanemariti činjenicu da se u kulinarskom kodu vrlo jasno očituje ono što je kulturno i nacionalno specifično, pa ovaj segment dviju nacionalnih frazeologija pokazuje i niz različitosti (Više o tome u: Hrnjak 2007, 197-216). Jedna od sličnosti između frazema hrvatskog i ruskog jezika s kulinarskom komponentom je i niz frazema utemeljenih na osjetljivoj motivaciji i doživljaju slatkog kao predmeta osobitog užitka. U oba se jezika često stvaraju više ili manje ustaljene sveze riječi s pridjevom *sladak* (*сладкий*). Kod većine njih pridjevska komponenta donosi pozitivnu konotaciju (*slatki snovi*, *slatke brige*; *сладкий сон*, *сладкие мечты*), ali moguće su i sveze u kojima se ista pridjevska komponenta promatra s određenim ironijskim odmakom, pa sveza kao cjelina ima drugačiju konotaciju i upotrebljava se s podrugljivim, prezivim tonom (*slatke riječi*, *slatki osmijeh*; *сладкие слова*, *сладкая улыбка*).

Ustaljena sveza riječi *slatki život* (*сладкая жизнь*) postala je popularna zahvaljujući istoimenom talijanskom kulturnom filmskom klasiku⁹¹ i već duže vrijeme u oba jezika funkcionira kao frazem sa značenjem 'bezbrizan, lagodan život'. U ruskom je jeziku slične strukture ustaljena sveza riječi *сладкая парочка* koja također nedvojbeno funkcionira kao frazem. Iako je riječ o frazemu novijeg datuma, on je rječnički fiksiran u *Velikom rječniku krilatice ruskog jezika* (БМШ 2000) uz napomenu da se koristi sa šaljivim ili podrugljivim tonom u značenju '1. nerazdvojan par (ob. supružnici ili ljubavni partneri); 2. par poslovnih partnera ili prijatelja čija se djelatnost, način života ili ponašanje negativno ocjenjuje'. Ovaj vrlo frekventni frazem ruski jezik duguje reklamnom sloganu za čokoladu „Twix“ koja se prodaje u pakiranju sastavljenom od dvaju odvojenih prutića ove popularne čokolade (Николаева 2005, 258-263). Šušekova u svom znanstvenom radu posvećenom ovome frazemu ističe da se on u svom prvom značenju koristi vrlo često kada se odnosi na par supružnika ili ljubavnih partnera koji su popularni i dobro poznati široj javnosti, a moguće ga je dovesti u vezu s ranije spomenutim frazedom *сладкая жизнь* (*slatki život*) budući da je najčešće riječ o paru koji živi lagodnim i pomalo boemskim životom (Шулежкова (2002, 330-333). Treba spomenuti i činjenicu da ovaj frazem u posljednje vrijeme vrlo često nalazimo u publicističkim tekstovima, osobito u kontekstu politike da bi se njime ironično opisali politički partneri (*Сладкую парочку*) Ющенко и Тимошенко ожидают на саммите „Восточного партнерства“). (У⁹²); Путин посочувствовал Украине: нету у нас такой *сладкой парочки*, как он и Медведев. (У). Okus slatkoga najčešće se poistovjećuje sa šećerom ili medom. U hrvatskom se jeziku vrlo često koristi poslovice „Šećer dolazi na kraju“ koja je utemeljena na običaju mnogih svjetskih kuhinja da se na kraju objeda poslužuje slatko jelo, desert. Poslovice je preuzeta iz njemačkog jezika, o čemu svjedoče primjeri njene upotrebe u hrvatskom jeziku u neprevedenom obliku *„Zucker kommt zuletzt“*, a koristi se ako želimo naglasiti da se najbolji dio, vrhunac čega obično čuva za sam kraj kao svojevrsna poslastica. Redukcijom ove poslovice nastao je frazem *<kao> šećer na kraju* kojeg u

⁹¹ La dolce vita, r.: Federico Fellini, 1959.

⁹² Oznaka za primjer pronađen pomoću mrežnog pretraživača Yandex (www.yandex.ru).

hrvatskom jeziku pronalazimo u značenju *<kao> vrhunac čega*, *<kao> najbolji (najvažniji) dio čega*. U ruskom su jeziku šećer ili med dio semantičkog taloga na kojem su utemeljeni frazemi *не сахар (мед) кто, что* 'neugo dan, težak je tko, što' i *не сахар (мед) что кому, для кого* 'teško je što komu, za koga'. Med se u hrvatskom jeziku pojavljuje u nekoliko frazema biblijskog podrijetla. Frazem *тече мед и мlijeko <gdje>* sa značenjem 'svega je u izobilju, vlada blagostanje, bolje biti ne može /u nekom kraju/' odnosi se na Božje obećanje Mojsiju da će izvesti svoj narod iz Egipta i dovesti ga u zemlju blagostanja u kojoj će teći med i mlijeko. U novije vrijeme u hrvatskom jeziku iz ovoga su frazema proizašli i često se upotrebljavaju frazemi *obećati/obećavati med i mlijeko sa značenjem* '1. obećati/obećavati blagostanje; 2. dati/davati velika, a teško ostvariva obećanja', *nije <sve> med i mlijeko <gdje>* koji koristimo u značenju 'nije <sve> idealno <gdje>', *nije med i mlijeko tko, što* 'nije idealan, savršen tko, što', *te očekivati med i mlijeko* 'očekivati da se sve odvija glatko, bez problema, na najbolji mogući način'. U navedenim frazemima nalazimo biblijski motiv koji je dio internacionalnog frazeološkog fonda, pa je za očekivati da postoji i u ruskom jeziku. Nalazimo ga u frazemu *реки-текущие молоком и медом* sa značenjem 'zemlja blagostanja' koji je već zastario i pomalo izlazi iz upotrebe. Danas su u ruskom jeziku mnogo češći frazemi drugačijeg sastava, ali slične slike u semantičkom talogu. Frazem *молочные реки и кисельные берега* upotrebljava se u značenju '1. život u blagostanju; 2. simbol čega neostvarivog', a *обещать (послать/сунуть и т.п.) молочные реки и кисельные берега* sa značenjem '1. obećati/obećavati blagostanje; 2. dati/davati velika, a teško ostvariva obećanja'. U oba slučaja sličnost se odnosi na biblijski motiv mlijeka koje teče, ali podrijetlo ovoga frazema češće se objašnjava putem motiva svojstvenog ruskim bajkama u kojem se pojavljuju rijeke mlijeka ili piva i brežuljci načinjeni od tipične ruske slastice, gustog voćnog soka nalik pudingu (БМС 1998, 490). Upravo nas dva posljednja ruska frazema dovode do niza hrvatskih i ruskih frazema u čijem sastavu kao komponentu pronalazimo neku od slastica pripremljenih uz obavezan dodatak šećera. Već spomenuta ruska slastica *кисель* pojavljuje se kao komponenta u frazemima *седьмая (десятая) вода на киселе* sa značenjem 'vrlo daleki rođak' i *за семь верст киселя есть (хлебать) 'ічи* kamo bez osobite potrebe i koristi /ob. daleko/'. U slučaju prvog frazema nije riječ o metaforizaciji utemeljenoj na osjetljivoj senzaciji, a kulinarski element tek je dio šire slike u pozadini frazema. Ona se odnosi na nekadašnji načina pripreme ovoga jela u toku kojeg su se njegovi sastojci višekратно ispirali vodom i ocjeđivali, a dvije moguće varijante numeričke komponente u njegovu sastavu imaju funkciju hiperbolizacije. Slika u dubinskoj strukturi drugog frazema odnosi se na uzaludnost dalekoga puta koji ima za cilj nešto tako banalno kao što je obična slastica, bez obzira na to koliko ona bila slatka. U hrvatskom jeziku kao frazeološku komponentu često pronalazimo lekssem *kolač*. Samo u jednom takvom frazemu koji izlazi iz aktivne upotrebe u hrvatskom jeziku komponenta *kolač* ima neočekivano negativno preneseno značenje neugodnosti, neprilike. Na taj način ova komponenta sudjeluje u izgradnji frazeološkog značenja frazema *umijesiti/mijesiti (spremiti/spremati) kolač* komu sa značenjem 'spremiti/spremati neugodnost *komu*, dovesti/dovoditi u težak položaj *koga*'.⁹³ Za razliku od njega u nizu danas vrlo frekventnih frazema isti kulinarski element predstavlja pravu poslasticu i nagradu onome tko dobije veći dio iste. Svima im je zajedničko da komponenta *kolač* u njima ukazuje na ono što može donijeti materijalnu ili kakvu drugu vrstu koristi ili na korist samu. Riječ je o frazemima *dobiti/dobivati (uzeti/uzimati) i sl.) veći kolač sa značenjem* 'dobiti/dobivati veći ili bolji dio čega, izvući/izvlačiti veću korist iz čega', *tražiti (htjeti, željeti) i sl.) veći kolač* 'tražiti (htjeti, željeti) veći ili bolji dio čega, izvući/izvlačiti veću korist iz čega', *dobiti/dobivati (uzeti/uzimati) <veći> dio kolača* 'dobiti/dobivati <veći,

⁹³ Ovaj frazem može se dovesti u vezu s nizom hrvatskih i ruskih frazema u kojima na sličan način kulinarska komponenta (*kaša (каша); popara*) nosi preneseno značenje kakve neprilike ili neugodne situacije: *jesti vruću kašu* sa značenjem 'biti u neugodnoj situaciji, neprilici', *biti (naći se) u istoj kaši <s kim>* sa značenjem 'biti (naći se) u istoj neprilici, neugodnoj situaciji <s kim>', *hladiti kašu* koji se upotrebljava u značenju 'tražiti izlaz iz zbrke, nevolje', *zakuhati (skuhati) kašu (poparu)* komu sa značenjem 'pridreći/zaopreći veliku neugodnost *komu*, dovesti u težak (neugodan) položaj *koga*', *заварить/заваривать кашу кому* 'dovesti/dovoditi *koga* u neugodnu situaciju, nepriliku', *каша заварилась <какая>* 'nastala je neugodna, tučna situacija', *растхлеть/растхлываться кашу* sa značenjem 'izvući se/izvlačiti se iz neprilike, neugodne situacije'.

bolji> dio *čega*, izvući/izvlačiti <veću> korist iz *čega*, tražiti (htjeti, željeti i sl.) <veći> dio kolača 'tražiti (htjeti, željeti i sl.) <veći, bolji> dio *čega*, izvući/izvlačiti <veću> korist iz *čega*, dobiti (uzeti i sl.) svoj dio kolača sa značenjem 'izvući za sebe neku korist iz *čega*, tražiti (htjeti, željeti i sl.) svoj dio kolača 'tražiti (htjeti, željeti i sl.) za sebe neku korist iz *čega*, podijeliti/dijeliti kolač <s kim> 'podijeliti/dijeliti zaradu, financijska ili materijalna dobra <s kim>', zagristi <u> kolač sa značenjem 'izvući korist iz *čega* /ob. financijsku/'. Vrstu kolača pronalazimo i u ruskom uzvičnom frazemu *вон (вот) <также> пирога!* sa značenjem 'eto! tako ti je to!'. U hrvatskom je jeziku vrlo frekventan frazem <kao> *šlag na torti (tortu)* koji se upotrebljava u značenju <kao> vrhunac *čega*, <kao> najbolji (najvažniji) dio *čega*, a možemo ga smatrati sinonimom ranije spominjanog frazema <kao> *šećer na kraju*. U dubinskoj strukturi frazema nalazimo sliku torte, najsofisticiranijeg oblika slastice koji se priprema samo u osobito važnim i svečanim prilikama. U današnje je doba dekoracija torti u kuhinarstvu dosegnula vrlo visoku razinu i ovu slasticu moguće je pronaći u najrazličitijim oblicima i bojama. Ipak, u neprofesionalnim krugovima najpopularniji je još uvijek „klasični“ način ukrašavanja torte šlagom: Dakle, torta je već sama po sebi vrhunska slastica, a šlag je povrh toga dodatak ugodan oku i nepcu. U ruskoj jeziku metafORIZACIJA je otišla i korak dalje. Slici ukrašene torte dodana je jedna mala, ali ne manje važna višnja na njenom vrhu, pa se u ruskoj jeziku u istom značenju upotrebljava frazem <как> *вишенка на торте*. Halvu, slatko jelo od brašna, masti, meda ili šećera i različitih dodataka (badema, sezama i dr.), pronalazimo u semantičkom talogu hrvatskog frazema *ide (prodaje se i sl.) kao halva* koji se upotrebljava sa značenjem 'dobro se prodaje, ima veliku potražnju'. Od ruskih frazema treba izdvojiti frazeme s komponentom *блин* (palačinka). Činjenica da se palačinke mogu pripremati kako u „slatkoj“, tako i u „slanoj“ varijanti u slučaju ovih frazema ne igra osobitu ulogu s obzirom na to da kulinarska komponenta u semantičkom talogu nije prisutna zbog svoga ukusa, već kao vizualna motivacija. Riječ je o slastici koja je u prošlosti imalo važno obredno značenje i obavezno se pripremala na svadbama i karminama. Palačinke svojim oblikom podsjećaju na sunce i preuzimaju njegovu simboliku plodnosti, pa su upravo zbog toga za vrijeme poklada, praznika koji je u pretkršćansko vrijeme imao značenje ispraćaja zime i dočekivanja proljeća, obavezno pekli palačinke. Zato se u ruskoj jeziku frazem <сияет> *как масляный блин кто или <сияет> как блин на Масленицу кто* upotrebljava da bi se njime opisao čovjek koji naprosto blista od sreće. Za palačinke je bitno i to da se pripremaju vrlo jednostavno i brzo, pa u ruskoj jeziku pronalazimo i frazem *печь как блины* sa značenjem 'brzo izradivati, proizvoditi u velikoj količini'. Ruski frazem *не фунт изюму (изюма) <съесть>* sa značenjem 'nije sitnica, nije nebitno' nema ekvivalenta u hrvatskom jeziku, a utemeljen je na znanju o ulozi suhog grožđa koje je ono imalo u prošlosti u ruskom domaćinstvu. S obzirom na to da u najvećem dijelu Rusije klimatski uvjeti ne pogoduju uzgoju grožđa, riječ je o slastici koja je bila prilično rijetka i cijenjena, ali nije se smatrala neophodnom u kućanstvu. Čokolada je slastica koja se posebno cijeni već tisućljećima, a prvi put se spominje kod drevnih civilizacija Srednje Amerike koje su je nazivale "hranom bogova". Tijekom povijesti pripisivana su joj ljekovita i afrodizijačka svojstva, bila je rezervirana samo za elitu, a danas je široko dostupna i većini ljudi najomiljenija slastica. U ruskoj jeziku ona je pronašla svoje mjesto kao frazeološka komponenta koja frazemu pridaje izrazito pozitivnu konotaciju. Frazem *жизнь в шоколаде* upotrebljava se da bi se njime opisao bezbrižan, lagodan život i možemo ga smatrati sinonimom frazema sličnog semantičkog taloga *сладкая жизнь* (u hrvatskom *slatki život*). Sliku uživanja u čokoladi nalazimo i u pozadini frazema *жить (кататься, купаться) в шоколаде* sa značenjem 'živjeti bezbrižno, lagodno' i *всё в шоколаде* koji se koristi u značenju 'sve je odlično, savršeno' (Benpeva 2007, 168).

Većina spomenutih frazema utemeljena je na čovjekovom poimanju slatkog kao izrazito ugodne senzacije i kao komponenta nosi pozitivnu konotaciju frazeološkom značenju. Ipak, asketski elementi kršćanskog morala i ideja suzdržavanja od pretjeranog uživanja u hrani prisutni u hrvatskoj i ruskoj kulturi doveli su do toga da neke od analiziranih frazema možemo upotrebljavati u određenim kontekstima s ironičnim i podrugljivim prizvukom. U ovom segmentu hrvatske i ruske frazeologije postoje podudarnosti prije svega u konceptualnoj

utemeljenosti i frazeološkoj produktivnosti određenih komponenata, ali rijetko pronalazimo podudaranje u strukturi i značenju frazema koje je inače često u frazeološkim fondovima ovih dvaju srodnih jezika.

Literatura

- БМШ 2000: Берков Б.П., Мокиенко В.М., Шулежкова С.Г. (2000): *Большой словарь крылатых выражений русского языка*. Санкт-Петербург: АСТ. – 623 str.
- Вепрева И.Т. (2007): *Всё будет в шоколаде, или о новой метафоре вкусового восприятия*. (20.07.2007), URL: <http://www.philol.msu.ru/~rlc2007/pdf/5.pdf>, svibanj 2009.
- БМС 1998: Вирих А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л.И. (1998): *Словарь русской фразеологии: историко-этимологический справочник*. Санкт-Петербург: АСТ. – 700 str.
- Николаева Е.К. (2005): Фразеология рекламы. *Фразеологické Študie*. Ur. Jankovičová, Milada, Mlacek, Jozef, Skladaná, Jana. Bratislava: Veda. 258–263.
- Шулежкова С.Г. 2002. От сладкой жизни к сладкой парочке: крылатые выражения-неологизмы с компонентом сладкий в современном русском языке. In: *Slowo. Tekst. Czas – VI. Nowa frazeologia w nowej Europie*. Aleksijenko, M., Mokijenko, W., Walter, H. Szczecin-Greifswald: Uniwersytet Szczeciński. Ernst-Moritz-Armdt-Universität Greifswald, 328-333.
- Hrnjak A.: (2007): Kulinarski elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33, 197–216.
- Menac A., Fink-Arsovski Ž., Venturin R.: 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak. – 414 str.